
BOŞANMANIN SOSYO-EKONOMİK NEDENLERİ ÜZERİNE MEKÂNSAL EKONOMETRİK BİR İNCELEME

Reyhan CAFRI¹

Pınar ÖZDEMİR ÇUKADAR²

Öz

Aile, toplumsal yapının en temel kurumudur. Bireylerin evlilik yoluyla aile kurma kararı almasının nedenleri gibi boşanma yoluyla evliliği sonlandırmasının nedenleri de sosyal bilimciler açısından merak uyandıran bir konudur. Hem ulusal hem de uluslararası ölçekte yapılan incelemeler, boşanma oranlarındaki artışı çoğunlukla sanayileşmenin toplumsal yapı üzerinde yarattığı etkilere bağlamaktadır. Türkiye de tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle birlikte hızla şehirleşme sürecine giren, geleneksel aile ve cinsiyet rollerinin değişim geçirdiği bir ülkedir. Bu değişim aile, evlilik ve boşanma gibi olgulara bakışta da önemli etkiler yaratmıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de artan boşanma oranlarında etkili olan sosyoekonomik unsurları mekânsal ekonometri yardımı ile tespit etmektir. Elde edilen bulgular sonucunda, ilköğretim veya alt eğitim seviyesi, işsizlik oranı ve doğurganlık hızı artışı boşanma hızını azaltıcı faktörler olarak bulunurken; GSYH, kadın istihdamı, hastalık, lise/MYO/lisans eğitim seviyeleri, suç artışı, internete erişim ve erkeklerin evlilikten memnuniyetsizliği boşanmayı arttırıcı unsurlar olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile kurumu, boşanma nedenleri, mekânsal ekonometri
JEL Sınıflandırması: Z13, C31

A SPATIAL ECONOMETRIC ASSESMENT ON SOCIO-ECONOMIC REASONS OF DIVORCE

Abstract

Family is the primary institution of social structure. The reasons why an individual decides to get married and why she/he decides to get divorce have arose curiosity for social scientist. Both national and international scale analysis indicate that the increase in divorce rate is mostly related to the industrialization which has effect on the social structure. Turkey is one of the countries where traditional family and gender roles have changed through the shift from agricultural society to the industrial society which accompanied by high level of urbanization process. These changes have a significant impact on the family, marriage and divorce. The aim of this study is to determine the socioeconomic factors which are effective in increasing divorce rates in Turkey through spatial econometrics. As a result of study; primary or lower education level, unemployment rate, and fertility rates are found as factors that decrease the divorce rate. GDP, female employment, illness, high school education/ undergraduate education levels (associate or bachelor degree), increase in crime, access to internet, and dissatisfaction from marriage by men are important points for increasing divorce.

Keywords: Family institution, divorce reasons, spatial econometrics
JEL Classification: Z13, C31

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İktisat Bölümü, İ.İ.B.F., Çankırı Karatekin Üniversitesi, reyhanc@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-6271-5330

² Dr. Öğr. Üyesi, İktisat Bölümü, İ.İ.B.F., Mardin Artuklu Üniversitesi, pinarozdemircukadar@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6302-7735

1. Giriş

Aile, yerine getirdiği sosyal, kültürel, biyolojik işlevleri ile birlikte bireyin diğer bireylerle etkileşim içine girdiği ilk toplumsal kurum olarak kabul edilmektedir. Birey güvenli ilişkiler geliştirmeyi ve manevi değerleri ailesinden öğrenerek toplumsal yaşama hazırlanmaktadır. Her toplumun kendine özgü bir aile yapısı vardır, fakat sanayileşme ile birlikte tüm toplumsal kurumlar gibi aile de önemli bir değişim göstermiştir. Kırsaldan şehre göç ile birlikte geleneksel geniş aile yapısı çekirdek aileye doğru evrilmiştir. Bu değişimle birlikte bireyin manevi olarak tatmin duyduğu bir kurum olmasının yanı sıra ekonomik üretim birimi ve sosyal güvencesi olarak da görülen aile, sanayileşme süreciyle birçok işlevini devlete bırakmıştır. Ayrıca sanayileşme ile birlikte toplumların eğitim düzeyinin yükselmesi, kadınların iş gücüne katılım oranının artışı, kitle iletişim araçları gibi birçok unsur aile yapısı üzerinde etkili olmaktadır.

Aile yapısında ortaya çıkan değişim evlilik kurumuyla da bir arada değerlendirilmelidir. Zira evlilik geleneksel ve yasal yollarla insanlar arasında bağ kurulmasını sağlayan ve aile kurumunu oluşturan ilk adımdır. Aile ve evlilik kurumunun yaşadığı değişim boşanma oranlarında da artış yaratmaktadır. Türkiye’de geleneksel kurumsal yapıların, sanayileşme, şehirleşme, eğitim, kadınların toplumdaki ve ailedeki rollerine bakıştaki değişim ve kitle iletişim araçları gibi sosyo ekonomik birçok unsur nedeniyle alışılmış kalıplarının dışına çıktığı görülmektedir.

Ailenin işlevlerini yerine getirebilmesinin en önemli göstergesi, üyelerinin geleceğe dönük olarak amaçlarına ulaşabilmesine olumlu katkı sunmasıdır. Bu durumda aileden beklenen; bireye, krizlerle ve sorunlarla başa çıkabilen, zarar gördüğü durumlarda çabuk iyileşen ve tecrübelerinden dersler çıkararak gelişen bir yapı kazandırmasıdır. Ailenin işlevini yerine getirememesi ise bireyin ekonomik, sosyal, kültürel, fiziksel, psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmayarak birçok risk faktörü ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu kavramlar ailenin manevi kaynakları ile birlikte kişinin geleceğini şekillendirmekte yerine getirdiği araçsal (hayatı idame ettirmek için gerekli olan zaruri materyal ihtiyaçlar) ve hissi (duygusal destek) rolleri ifade etmektedir.

Tüm bu süreçler bir arada değerlendirildiğinde aile birliğini etkileyen unsurlarla birlikte boşanma nedenlerinin incelenmesi akademik bir ilgi olmaktan öte bir zarurettir. Ancak, literatüre bakıldığında, Türkiye için boşanma sebeplerini araştıran çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların bir kısmı yerel (Demirci, Günaydın, Doğan ve Aynacı, 2005; Uçan, 2007; Aktaş, 2011; Aybey, 2015; Can ve Aksu, 2016) nitelikte olup ülkenin tamamını kapsar nitelikte araştırmalar (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015b; Taylan ve Danış, 2016; Yıldırım, 2004) sayıca oldukça azdır. Boşanma nedenleri üzerine yapılan çalışmalarda kullanılan yöntemler çoğunlukla anketler veya retrospektif analiz olabilmektedir.

Türkiye için boşanma olgusu, boşanma hızı bakımından araştırıldığında: Bazı bölgelerde kadının ekonomik özgürlüğünün daha az olması, eğitim düzeyinin daha düşük olması, daha geleneksel yapı, töreler vb. unsurlardan dolayı boşanma hızının çok düşük olduğu gözlenmektedir. Bu durumda boşanma hızı için mekânsal bir etkinin var olabileceği göz ardı edilememektedir. Zira mekânsal etkiyi yok saymak, ekonometride ihmal edilmiş değişken problemlerini ortaya çıkararak parametrelerin sapmalı olmasına neden olmaktadır.

Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı boşanmaların arkasında yatan sosyoekonomik unsurları, bölgelerin heterojenliğini yani mekânsal etkiyi dikkate alarak belirlemektir. Türkiye’nin tüm illerini kapsayan ve mekânsal heterojenliğin dikkate alınarak boşanmanın sosyoekonomik nedenlerinin belirlenmesi açısından literatüre katkı sağlayacak bu çalışmanın birinci bölümü olan giriş bölümünde çalışmanın amacı ve önemi ele alınmaktadır; ikinci bölümde boşanma nedenlerini ortaya koyan uluslararası literatür ile Türkiye üzerine yapılan çalışmaların bulguları değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde analizde kullanılan değişkenler tanımlanarak yöntem hakkında bilgi verilmektedir. Dördüncü bölümde ampirik bulgulara yer verilirken, son bölümde ise sonuç ve değerlendirmeler sunulmaktadır.

2. Literatür Özeti

Evlilik yolu ile kurulan aile birliğinin sürdürülemez hale gelmesi ile birlikte eşlerin evliliklerini bitirmek üzere bir çözüm yolu olarak gördükleri hukuki, ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutları olan boşanma olgusu, birey ve toplum üzerinde önemli etkilere sahiptir. (Uçan, 2007: s.39). Bu nedenle boşanmanın nedenlerini ve sonuçlarını araştıran geniş bir literatür mevcuttur. Bu konuda yapılan çalışmalar, psikolojik, ekonomik, kültürel ve sosyolojik unsurlar açısından boşanma nedenlerini ve boşanmanın etkilerini irdelemektedir.

Boşanmanın altında yatan psikolojik nedenleri araştıran çalışmalardan biri olan Huston (2009)'ın çalışmasına göre, birbirini iyi tanıyarak evlenen, ortak ilgi alanları olan çiftlerin ilişkilerini daha başarı ile yürüttükleri sonucuna varılmaktadır. Buna göre evliliklerinin ilk yıllarında boşanan çiftler çoğunlukla erken yaşta evlenen ve ilk tanıştıklarında mutsuz bir aile çevresinde bulunan çiftlerdir. İki kişinin nitelikleri, ortaklaşa kullanılan ifade tarzı (kibar, şefkatli karakter) ve endişeli kişilik özellikleri (huysuzluk, sinirlilik) çiftlerin evliliklerinin duygusal atmosferini belirlemede etkili olmaktadır.

South (1985), boşanma olgusunu ekonomik açıdan incelediği çalışmasında iş çevrimlerinin boşanma oranlarını etkilediği varsayılan unsurlardan biri olduğunu belirtmektedir. Çalışmasının amacı, Amerika üzerinde Vietnam ve Kore Savaşı sonrası dönem için boşanma oranları ve ekonomik koşullar arasındaki ilişkiyi zaman serisi yöntemiyle analiz etmektir. Çalışmada boşanmayı etkileyen unsurlar bakımından elde edilen bulgular: Kadınların iş gücüne katılımları, mali destek bakımından evliliklere duydukları ihtiyacı azaltmaktadır. Eşinden fazla kazanan kadınların evliliklerinde problem yaşaması olasılığı daha yüksektir. Demografik faktörler boşanma üzerinde etkilidir. Nitekim 1960-1970 yılları arasında boşanmalar en çok 20'li yaşlarında olanlarda yani ekonomik baskıyı en çok hisseden gruplarda olmuştur.

Amato ve Beattie (2011), çalışmalarında evlilik ve boşanma oranları arasındaki ilişkiyi saptamak, işsizlik oranları ile boşanma oranları arasında bir bağlantı olup olmadığını belirlemek amacıyla 1960-2005 yılları için, 50 Amerikan eyaleti ve Kolombiya bölgesinin verilerini panel veri yöntemi ile analiz etmişlerdir. Sonuçta, işsizlik oranlarının yüksek olduğu dönemlerde istikrarlı bir işle birlikte karı koca olmanın varsayılan değerinin arttığı ve boşanma oranlarının düştüğü vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik istikrarsızlık ve güvensizliğin olduğu dönemlerde hem erkek hem de kadın için yaşam standardını azalttığı düşüncesi ile boşanmalardan kaçınıldığı bulgusuna ulaşılmaktadır.

Ekonomik ve psikolojik etmenlerin yanı sıra kültürel öğelerle boşanma arasındaki ilişkiyi saptamaya çalışan çalışmalarda mevcuttur. Hiller ve Recoules (2013), Avrupa ülkelerinde 1950-2000 yılları arasında boşanmayı kolaylaştıran kanuni düzenlemelerle ile artan boşanma oranları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaya göre, boşanma oranlarının artışı ve boşanmayı kolaylaştıran kanunların yürürlüğe girmesi, boşanmanın kültürel olarak kabul edilir hale gelmesi ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Zira boşanma olgusunun bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığı için de önemli bir faktör olduğu ileri sürülmektedir. Evlenmenin ve evli kalmanın genel mutluluğu arttırarak daha iyi sağlık koşulları neticesinde daha uzun yaşama sahip olmayı desteklediği vurgulanmaktadır (Waite, ve Lehrer, 2003). Nitekim boşanmış erkeklerde kalp hastalıkları, hipertansiyon, felç, akciğer ve bağırsak kanseri ile karşılaşma olasılığını iki kat, bunun yanısıra daha yoğun alkol tüketilmesi sonucunda sirozdan ölme olasılığının yedi kat, cinayet işleme ve zatüreye yenik düşmenin ise dokuz kat daha fazla olduğu araştırma bulguları arasında yer almaktadır. Boşanmış kadınlarda ise evli kadınlara oranla tüm kanser türleri dahil olmak üzere ölme olasılığının daha fazla olduğu yine aynı araştırmanın sonuçları arasındadır (Lynch, 2000).

Toplumsal çevrenin alışlageldik kalıplarını etkileyen ve insan ilişkilerine yeni bir boyut kazandıran diğer bir olgunun internet ve sosyal medya olduğu düşünülmektedir. Lee ve Chae (2007), internet ve aile ilişkileri üzerine yapılan saha araştırmalarının farklı sonuçlara ulaştığını

vurgulamaktadır. Bazı çalışmalar internet kullanımının aile bağlarını zayıflatarak aile ilişkilerine zarar verdiğini savunurken karşıt bulgulara sahip araştırmalar, internette geçirilen zamanın aile içi iletişimi etkilemediği, internetin sunduğu sanal dünyanın ailenin yerini tutamadığı dolayısı ile internet kullanımının aile içi ilişkilere zarar vermediği yönündedir. İnternetin ergen ve aile psikolojisini nasıl etkilediğini inceleyen Kefee ve Pearson (2011), aşırı sosyal medya kullanımının bireylerde depresif etkiler yarattığı ve tüketim alışkanlıklarını şekillendirdiği bulgusuna ulaşmışlardır. Bunun yanı sıra teknolojik gelişmelerin özellikle mobil cihazların artışının, eşi fiziksel ve duygusal olarak aldatmayı ayrıca aldatma konusunda yakalanmayı da kolaylaştırdığı, boşanma başvurularında yoğun olarak teknolojik sadakatsizlikten bahsedildiği, boşanma durumunda kısa mesajların, internet tarama geçmişinin ve sosyal ağların yoğun bir şekilde elektronik kanıt olarak sunulduğu da iddialar arasında yer almaktadır (Frey, 2010).

Türkiye’de boşanma nedenlerini araştırmak üzere birçok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı yerel nitelikte olup ülkenin tamamını kapsar nitelikte araştırmalar sayıca oldukça azdır.

Yıldırım (2004), boşanma nedenleri ile ilgili literatürden hareket ederek 1992-2000 yıllarına ait Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerini yorumlamıştır. Yaptığı gözlem ve mülakatlar ile birlikte "kadının çocuk sahibi olamaması, gelin-kaynana çatışması, annelerin erkek çocuklarını gelinlerinden kıskanmaları, evli çiftlerin ailelerinin sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan aynı düzeyde olmamaları" gibi nedenlerin de boşanma kararları üzerinde etkili olduğu sonucuna varmaktadır.

Uçan (2007), 2000-2005 yılları arasında Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Merkezi’ne başvuran 110 kadının takip kartlarının retrospektif analizini yaparak boşanma nedenlerini araştırmıştır. Buna göre kadınların boşanma öncesinde evliliklerinde yaşadıkları sorunlar genel başlıkları ve yüzdeleri ile şu şekilde sıralanmaktadır: Kadınların %48.2’si şiddete maruz kalmıştır; kadınların %19,1’nin eşinde alkol bağımlılığı vardır; kadınların% 10,9’unda alkol bağımlılığı ve şiddet bir arada görülmektedir; kadınların %37.3’ü aldatılmıştır; kadınların %40’ı eşinin ailesi ile sorun yaşamıştır; kadınların %5’inin kumar oynama alışkanlığı vardır.

Aile yapısı, evlilik kurumu ve boşanma nedenleri konusunda yapılan en geniş kapsamlı araştırmalar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na aittir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yayımlanan Boşanma Nedenleri Araştırması (ASPB, 2015b), bunlardan biridir. Araştırmada kullanılan örneklem, boşanma oranlarının en yüksek olduğu 29 ilden elde edilmiştir. Yapılan anket ve görüşmelerden elde edilen bulgular, bireylerin evlilikleri süresince beklentilerinin karşılanmadığını göstermektedir. Araştırma neticesinde boşanma nedenleri sırasıyla; %56.6 ile şiddet, %54.4 ile alışkanlıklar, % 53.2 ile yakın çevre, %46.6 ile duygusal ilişki, %45.1 cinsel hayat, %44.9 ekonomik sorunlar, %43.7 ekonomik sorunlar, %42.2 eşini yeterince tanımama, %39.3 ev içi görev ve sorumluluklar, %33.9 çocuklarla ilgili sorunlar, %32.2 çalışma hayatı, %32.7 değerler, %29.5 yaşam tarzı, %25.4 evlenme yaşı, %17.1 hastalık, %13.7 çocuk sahibi olamamak, %10.7 inanç, eğitim düzeyi %9.8, %7.8 yaş farkı, akraba evliliği %3.9 olarak sıralanmaktadır

Taylan ve Danış (2016), Türkiye’de boşanma olgusunu irdeledikleri çalışmalarında, boşanma oranlarındaki artışı sosyolojik açıdan değerlendirmiş ve sonuçta Türk aile yapısı üzerinde etki yaratan unsurların başında kırsaldan şehirlere göçle birlikte aile yapısında çekirdek aile tipinin ağırlık kazanmasının, kadınların çalışma yaşamına aktif katılımının artmasının ve cinsiyet rollerindeki değişimin geldiğini vurgulamıştır.

3. Veri Seti ve Yöntem

Çalışmada 2013 yılı için iller bazında mekânsal analiz yöntemi kullanılmaktadır. 2016 yerine 2013 yılının seçilmesinin sebebi işsizlik oranı, GSYH, evlilikten duyulan memnuniyet düzeyleri gibi önemli değişkenlerin iller bazında sadece 2013 yılı için var olmasıdır.

3.1. Veri Seti

Türkiye’ de 2013 yılında iller bazında boşanmaya neden olan sosyo-ekonomik faktörlerin araştırıldığı bu çalışmada mekânsal analizde kullanılan değişkenler Tablo 1’ de yer almaktadır.

Modelde kullanılmak istenen "iller bazında çalışan kadın sayısı" verisine ulaşmak oldukça güç olduğundan Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından yayınlanan SGK Yıllıkları'ndan yararlanılmış ve modelde kamu kurumu ve özel kurumlarda zorunlu sigortalı çalışan kadın sayısı kullanılmıştır.

Tablo 1. Analizlerde Kullanılan Değişkenler ile İlgili Bilgiler

Değişken	Tanım	Yıl	Kaynak
bhızı	Kaba boşanma hızı (1000 kişilik nüfusa karşılık boşanma sayısını göstermektedir)	2013	TÜİK
doghızı	Genel doğurganlık hızı (Bir yıl içinde olan canlı doğum sayısının, doğurgan çağıdaki kadın yıl ortası nüfusuna oranı şeklinde hesaplanmaktadır)	2013	TÜİK
caliskadin	Çalışan kadın sayısı (kamu kurumu veya özel kurumda çalışan zorunlu sigortalı kadın sayısını göstermektedir)	2013	SGK
internet	Toplam geniş bant internet abone sayısının ilgili il nüfusuna oranı	2013	BTK
toplamsuc	Suç türüne ¹ göre ceza infaz kurumuna giren hükümlülerin toplamı	2013	TÜİK
yasuctenaz	Yaş farkının üçten az olduğu eş sayısı	2013	TÜİK
yasdortalti	Yaş farkının dört, beş veya altı olduğu eş sayısı	2013	TÜİK
yasyedidokuz	Yaş farkının yedi, sekiz veya dokuz olduğu eş sayısı	2013	TÜİK
yasonustu	Yaş farkının on veya üstü olduğu eş sayısı	2013	TÜİK
ilkogretim	Eğitim seviyesi ilköğretim/ortaokul veya altı (Okuma Yazma Bilmeyen, Okuma Yazma Bilen fakat okul bitirmeyen, ilkokul) olanların il nüfusu içindeki payı	2013	TÜİK
lise	Eğitim seviyesi lise ve dengi meslek okulu olanların il nüfusu içindeki payı	2013	TÜİK
myolisans	Eğitim seviyesi yüksek okul veya fakülte olanların il nüfusu içindeki payı	2013	TÜİK
ylisans	Eğitim seviyesi yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) olanların il nüfusu içindeki payı	2013	TÜİK
doktora	Eğitim seviyesi doktora olanların il nüfusu içindeki payı	2013	TÜİK
devir	Yatak devir hızı (bir yatağın yılda kaç hasta tarafından kullanıldığını göstermektedir)	2013	Sağlık Bakanlığı
gsyh	Kişi başına gayri safi yurt içi hasıla	2013	TÜİK
issizlik	İşsizlik oranı	2013	TÜİK
eortyas	Erkeklerin ortalama evlenme yaşı	2013	TÜİK
kortyas	Kadınların ortalama evlenme yaşı	2013	TÜİK
memnsizerk	Erkeklerle yönelik sorulan evlilikten duyulan memnuniyet düzeyine "memnun değil" ve "hiç memnun değil" cevabını verenlerin yüzdesi	2013	TÜİK
memnsizkad	Kadınlara yönelik sorulan evlilikten duyulan memnuniyet düzeyine "memnun değil" ve "hiç memnun değil" cevabını verenlerin yüzdesi	2013	TÜİK

Diğer bir veri sınırlılığı ise internet kullanımı ile ilgilidir. Günümüzün vazgeçilmezlerin olan internetin bilgiye erişim imkânını artırma gibi avantajlarının yanı sıra sosyal medya, oyun bağımlılığı gibi dezavantajları da bulunmaktadır. İller bazında toplam genişbant internet abone sayısı Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından yayınlanan Yıllık İstatistikleri'nden derlenmiştir. İnternetin avantajlarından dolayı, il bazında toplam genişbant internet abone sayısının ilgili il nüfusu oranı yerine; il bazında sosyal medya/oyun kullanım oranı verisinin

¹ Bu kapsamda; öldürme, yaralama, cinsel suçlar, kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma, hakaret, hırsızlık, yağma, dolandırıcılık, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti, uyuşturucu veya zararlı madde kullanma veya satın alma, sahtecilik, kötü muamele, zimmet, rüşvet, kaçakçılık, trafik suçları, orman suçları, ateşli silahlar bıçaklarla ilgili suçlar, icra iflas Kanunu'na muhalefet, Askeri Ceza Kanunu'na muhalefet, tehdit, mala zarar verme, görevi yaptırmamak için direnme, ailenin korunması tedbirine aykırılık, diğer suçlar ele alınmaktadır.

kullanılması çalışma kapsamı için daha uygun olabilirdi. Ancak il bazında sosyal medya/oyun kullanımı ile ilgili veri bulunmadığından temsili olarak genişbant internet abone sayısı analizlere dahil edilmiştir.

3.2. Yöntem: Mekânsal Analiz

Türkiye için boşanma olgusu, boşanma hızı bakımından araştırıldığında: Bazı bölgelerde kadının ekonomik özgürlüğünün daha az olması, eğitim düzeyinin daha düşük olması, daha geleneksel yapı, töreler vb. unsurlardan dolayı boşanma hızının çok düşük olduğu gözlenmektedir. Bu durumda boşanma hızı için mekânsal bir etkinin var olabileceği göz ardı edilememektedir. Zira mekânsal etkiyi yok saymak, ekonometride ihmal edilmiş değişken problemlerini ortaya çıkararak parametrelerin sapmalı olmasına neden olmaktadır.

Mekânsal ekonometrinin çıkış noktası coğrafyanın temel yasası ile ilişkilendirilmektedir. Tobler (1979)' e göre bu temel yasa şu şekildedir: "Her şey başka her şeyle ilişkilidir. Fakat yakın şeyler, uzak şeylere göre daha ilişkilidir. Dolayısıyla bir değişkenin benzerleri genellikle daha yakın konumlarda ortaya çıkmaktadır" (Zeren, 2010: 19). Mekânsallığın regresyona dâhil edilmesi için mekânsal ağırlık matrisi oluşturulmaktadır. Buna göre W ile gösterilen mekânsal komşuluk matrisinde $W_{i,j}$ iki mekânsal birim i ve j ortak sınıra sahipse 1, değilse 0 değeri almaktadır. Genel kabul ile W matrisinin köşegen elemanlarının sıfır olduğu varsayılmaktadır. W mekânsal komşuluk matrisi genellikle satır elemanları toplamı 1 olacak şekilde standartlaştırılır (Güriş, 2015: 149-150).

Gözlemler arasında mekânsal korelasyonun tespit edilmesinde kullanılan yöntemlerden biri de Moran I grafiği ve istatistiğidir. Moran I grafiği komşu illerin birbirleriyle ilişkisi olup olmadığını göstermektedir. Ancak, Moran I istatistiği sadece mekânsal korelasyonun var olup olmadığını tespitinde kullanılabilir. Hangi mekânsal modelin uygun olduğunu belirleyememektedir. Bu durumda LM (Lagrange çarpanı) testlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Mekânsal bağımlılık, mekânsal gecikme modeli ve mekânsal hata modeli ile tanımlanmaktadır.

Mekânsal gecikme modeli, bir konumdaki bağımlı değişken değerinin bu konumun komşularındaki bağımlı değişken değerinden doğrudan etkilendiği şeklinde belirtilmektedir. Modele eklenen W_y mekânsal gecikme terimi komşu bölgelerdeki bağımlı değişkenin ağırlıklı ortalama değerini göstermektedir. Mekânsal gecikme modeli aşağıdaki gibidir (Lesage ve Pace, 2009: 8).

$$y_i = \rho \sum_{j=1}^n W_{ij} y_j + \varepsilon_i$$

$$\varepsilon_i \sim N(0, \sigma^2) \quad i = 1, 2, \dots, n \quad (1)$$

Gecikmeli bağımlı değişkenin bağımsız değişken olarak yer alması modelde içsellik sorununa neden olduğundan modelin tahmini genelleştirilmiş momentler yöntemi veya en çok olabilirlik yöntemi ile yapılmaktadır. Her iki yöntem de içsellik sorununa çözüm getirmektedir. Ancak en çok olabilirlik yönteminde olabilirlik fonksiyonunun modeldeki hatalar için normal bir dağılıma sahip olduğu varsayımı yapılırken; GMM yönteminde hata teriminin dağılımı önem taşımamaktadır ve hesaplamalar açısından daha kolay bir yöntem olduğu söylenebilir.

Mekânsal hata modeli ise ekonometrik modelin hata terimlerinde meydana gelen mekânsal etkileşimden kaynaklı bir yapıyı ele almaktadır. Aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

$$y = X\beta + u \quad (2)$$

$$u = \lambda Wu + \varepsilon \quad (3)$$

$$y = X\beta + (I_n - \lambda W)^{-1} \varepsilon \quad (4)$$

$$\varepsilon_i \sim N(0, \sigma^2 I_n)$$

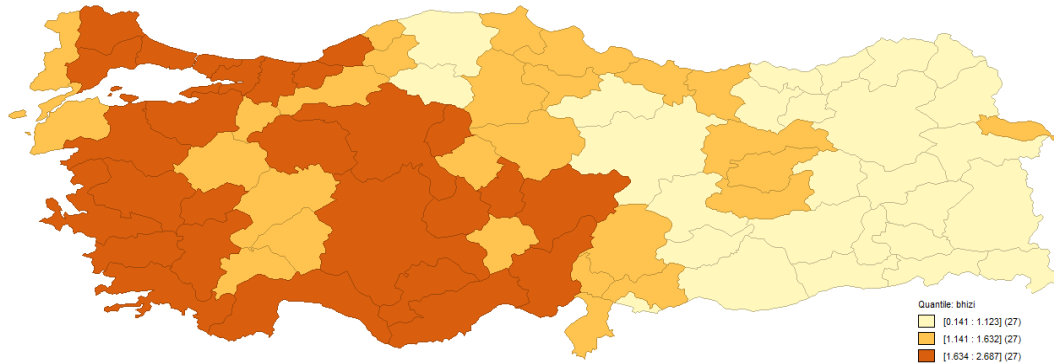
Mekânsal hata modelinde yer alan λ , hata terimlerinin mekânsal olarak bağımlılığının bir göstergesidir. Mekânsal gecikme ve hata modellerinin belirlenmesinde sırasıyla $H_0: \rho = 0$ ($\lambda =$

0 varsayımı altında) ve $H_0: \lambda = 0$ ($\rho = 0$ varsayımı altında) hipotezleri test edilmektedir. Karar aşamasında ilk önce LM değerine bakılmaktadır hipotez reddedilemezse model en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilir. Eğer hesaplanan LM değerlerine göre mekânsal gecikme veya hata ilişkisinin olmadığı yönündeki sıfır hipotezlerinin ikisi de reddediliyorsa dirençli (robust) LM test sonuçlarına bakılarak sonuca karar verilmektedir. Eğer dirençli LM testleri ile de her iki hipotez reddedilirse LM hesap değerinden büyük olan sonuca göre en son karar ulaşılmaktadır (Er, 2013: 37; Lesage ve Pace, 2009: 50).

4. Ampirik Bulgular

İlk aşamada Şekil 1’de yer alan 2013 yılı için boşanma hızının mekânsal dağılımına bakıldığında; Türkiye’nin batı bölgesinde boşanma hızlarının yüksek, doğusunda ise düşük olduğu görülmektedir. En düşük boşanma hızı 0.141 ile Hakkâri iline ait iken en yüksek boşanma hızı 2.687 ile Antalya aittir. Boşanma hızları üç ayrı dilime ayrıldığında 0.141-1.123 aralığı en düşük boşanma hızına sahip illeri göstermektedir ve haritada en açık renk ile gösterilmektedir. Haritada en düşük boşanma hızını gösteren en açık renge sahip iller sırası ile şu şekildedir: Hakkâri, Şırnak, Bitlis, Muş, Van, Siirt, Ağrı, Mardin, Batman, Diyarbakır, Şanlıurfa, Bingöl, Kars, Bayburt, Erzurum, Ardahan, Gümüşhane, Trabzon, Rize, Adıyaman, Sivas, Tokat, Artvin, Kastamonu, Çankırı, Kilis ve Malatya. 1.141-1.632 aralığı ile orta rengi sahip orta düzeyde boşanma hızına sahip iller sırası ile; Giresun, Iğdır, Ordu, Elazığ, Erzincan, Kahramanmaraş, Afyonkarahisar, Osmaniye, Gaziantep, Samsun, Sinop, Tunceli, Hatay, Amasya, Çanakkale, Bartın, Yozgat, Kütahya, Edirne, Karabük, Kırşehir, Isparta, Bolu, Çorum, Burdur, Niğde ve Bilecik şeklindedir. 1.634-2.687 boşanma hızı aralığına düşen en yüksek boşanma hızına sahip iller ise sırası ile Zonguldak, Sakarya, Yalova, Kırklareli, Manisa, Konya, Nevşehir, Karaman, Kocaeli, Bursa, Kayseri, Adana, Tekirdağ, Aksaray, Düzce, İstanbul, Balıkesir, Mersin, Kırıkkale, Eskişehir, Aydın, Uşak, Ankara, Denizli, Muğla, İzmir ve Antalya’dır. Doğuda Iğdır, Elazığ, Erzincan ve Tunceli dışında tüm illerin düşük boşanma hızına sahip olduğu dikkat çekmektedir. Boşanma hızının yüksek olduğu batıda ise Çanakkale ve Edirne’de orta düzeyde boşanma hızının olduğu dikkat çekmektedir. Boşanmanın yüksek olduğu batının daha iç kesimlerinde orta düzeyde boşanma hızına sahip Afyonkarahisar, Bilecik, Bolu, Kütahya, Burdur, Isparta ve Karabük yer almaktadır.

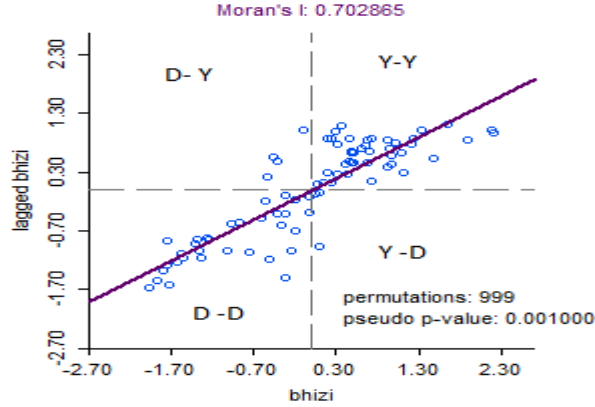
Şekil 1. 2013 Yılı İçin Boşanma Hızının Mekânsal Dağılımı

Şekil 2’de boşanma hızı için mekânsal otokorelasyonun varlığı Moran I endeksi ile tespit edilmektedir. Buna göre iller boşanma hızı ile komşu illerin boşanma hızı arasında %70 oranında pozitif istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Y-Y, ilin ve komşularının yüksek boşanma hızına sahip olduğu bölgedir. Bu bölgede daha çok batı Ege, Marmara, İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde bulunan iller yer almaktadır. D-D, ilin ve komşularının düşük boşanma hızına sahip olduğu Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleridir. D-Y bölgesi boşanma hızının düşük olduğu bölgenin yüksek olduğu bölge ile çevrili olduğu Afyonkarahisar, Kastamonu, Çankırı

ve Tokat illerini göstermektedir. Y-D bölgesi ise, boşanma hızının yüksek olduğu bölgenin düşük olduğu bölgelerle çevrili olduğu Samsun, Hatay ve Tunceli illerini kapsamaktadır.

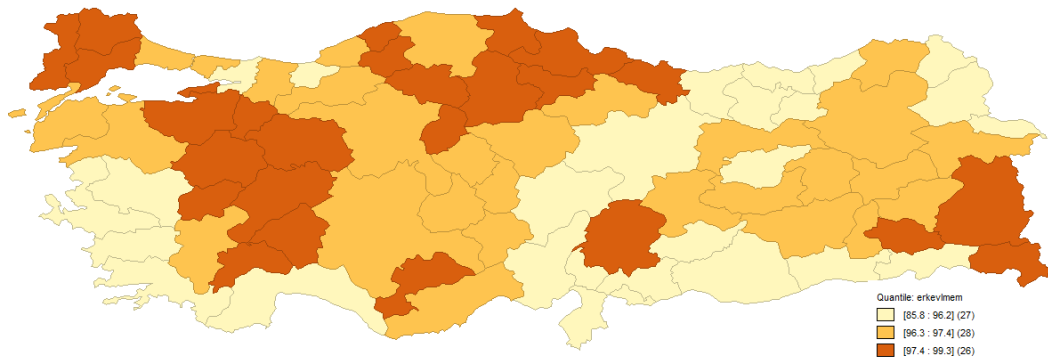
Grafik 1. 2013 Yılı Boşanma Hızı İçin Moran I Endeksi

Türkiye'nin boşanma hızının doğu ve kuzey kesimlerde göreceli olarak daha düşük olmasının geleneksel yapı, ekonomik özgürlük gibi faktörlerle ilişkili olup olmadığı merak uyandırmaktadır. Bu bağlamda cinsiyet farklılığı dikkate alınarak evlilikten memnuniyet ve memnuniyetsizlik ile ilgili mekânsal dağılımlara yer verilmektedir.

Şekil 2'de evlilikten memnun ya da çok memnun olan erkeklerin mekânsal dağılımı bulunmaktadır. Haritada açık renk yine memnuniyeti göstermektedir. Ancak memnuniyetin şiddeti koyu renkten açık renge doğru azalmaktadır. Erkeklerin evlilikten memnuniyetlerinin en yüksek olduğu ilk beş il Yalova, Siirt, Sinop, Kırıkkale ve Hakkâri iken göreceli olarak daha az memnun yerler Adıyaman, Mardin, Şırnak, Tunceli ve Antalya'dır. Boşanma hızı en düşük iller arasında yer alırken, evlilikten memnuniyet düzeyleri en yüksek iller kategorisinde yer alan iller sadece Hakkâri, Van, Siirt ve Çankırı olarak görülmektedir.

Şekil 2. 2013 Yılı İçin Evlilikten Memnun/ Çok Memnun Olan Erkeklerin Mekânsal Dağılımı

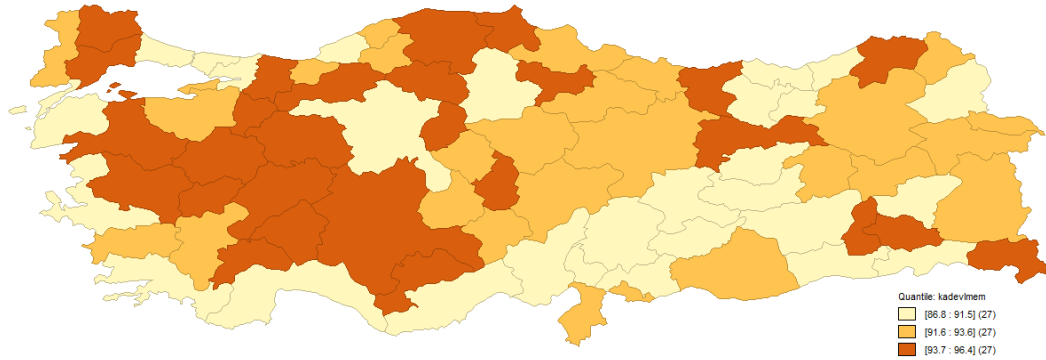

Şekil 3, kadınların evlilikten memnuniyet düzeyinin memnun ya da çok memnun olma durumunu yansıtmaktadır. Evlilikten memnuniyet düzeyinin en yüksek olduğu ilk beş il Afyonkarahisar, Kırıkkale, Çankırı, Amasya ve Kütahya'dır. Göreceli olarak daha az memnun beş il ise Adıyaman, Antalya, Tunceli, Adana ve Elazığ şeklindedir. Kadınlar için hem boşanma hızı en düşük hem de mutluluk düzeyi en yüksek iller kategorisinde yer alan iller ise Hakkâri, Siirt, Batman, Artvin, Kastamonu ve Çankırı illeridir.

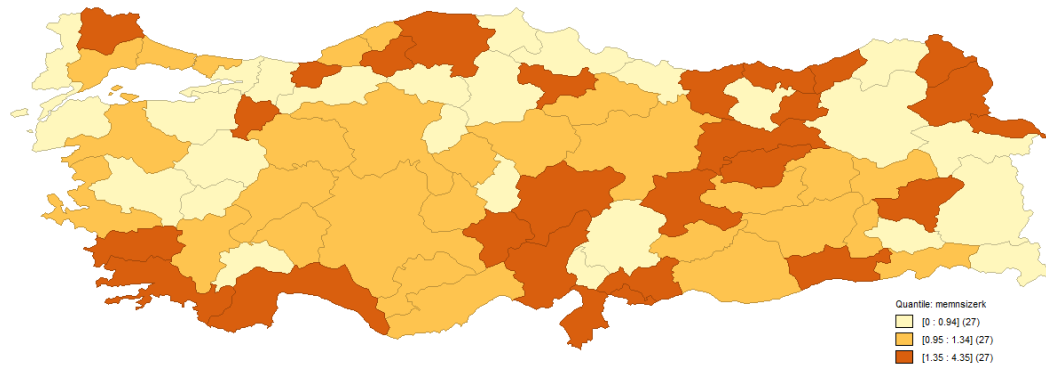
Hem kadının hem de erkeğin evlilikten duyduğu memnuniyetin en yüksek düzeyde gerçekleştiği iller Afyonkarahisar, Kırıkkale, Çankırı, Amasya, Kütahya, Sinop, Tekirdağ, Burdur, Uşak, Hakkâri, Isparta, Eskişehir, Karaman, Bilecik, Kırklareli ve Siirt olmaktadır.

Şekil 3. 2013 Yılı İçin Evlilikten Memnun /Çok Memnun Olan Kadınların Mekânsal Dağılımı

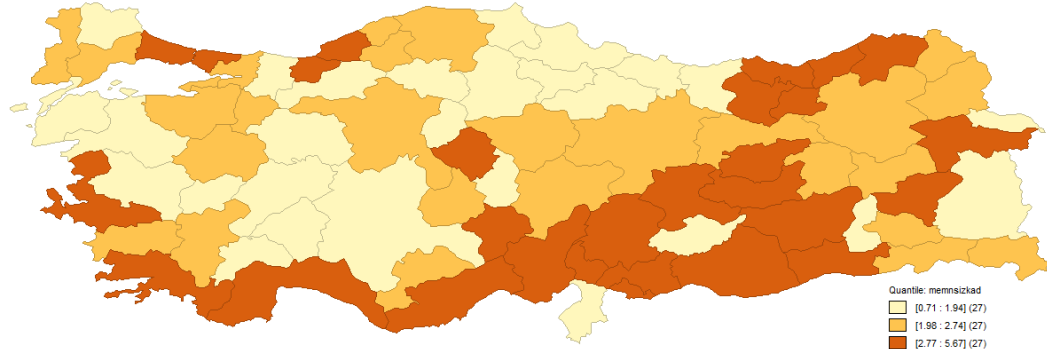
Evlilikten memnun olmayan ya da hiç memnun olmayan erkeklerin mekânsal dağılımı Şekil 4' de yer almaktadır. Şekilde açık renkli bölgelerde koyu renkli bölgeler gibi memnuniyetsizliği göstermektedir. Memnuniyetsizliğin şiddeti renk koyulaştıkça artmaktadır. Erkekler için evlilikten memnuniyetsizlik düzeyinin en yüksek olduğu ilk 5 il Tunceli, Düzce, Kars, Rize ve Gaziantep'tir. Boşanma hızı en yüksek iken memnuniyetsizlik düzeyinin en fazla olduğu iller; Antalya, Muğla, Aydın, Düzce, Adana, Kayseri ve Kırklareli şeklindedir. Boşanma hızı düşük iken erkekler için memnuniyetsizlik düzeyinin en yüksek olduğu iller; Bitlis, Mardin, Kars, Bayburt, Ardahan, Trabzon, Rize, Kastamonu, Kilis ve Malatya'dır.

Şekil 4. 2013 Yılı İçin Evlilikten Memnun Olmayan/Hiç Memnun Olmayan Erkeklerin Mekânsal Dağılımı

Kadınların evlilikten memnuniyetsizliğinin dağılımının yer aldığı Şekil 5' de evlilikten memnun olmayan ya da hiç memnun olmayan ilk beş il Bitlis, Düzce, Trabzon, Adana ve Gaziantep'tir. En az memnuniyetsizliğe sahip 5 il ise Bolu, Konya, Isparta, Giresun ve Burdur şeklindedir. Boşanma hızı en düşük aralıkta iken kadınların memnuniyetsizliğinin en yüksek seviyede yer aldığı iller; Bitlis, Ağrı, Mardin, Diyarbakır, Şanlıurfa, Bayburt, Gümüşhane, Trabzon, Rize, Artvin, Kilis ve Malatya şeklindedir. Boşanma hızı en yüksek aralıkta iken kadınların evlilikten memnuniyetsizliğinin de en yüksek seviyede olduğu iller; Antalya, İzmir, Muğla, Mersin, İstanbul, Düzce, Adana ve Zonguldak olmaktadır.

Şekil 5. 2013 Yılı İçin Evlilikten Memnun Olmayan/Hiç Memnun Olmayan Kadınların Mekânsal Dağılımı

Hem erkeklerin hem de kadınların evlilikten memnuniyetsizliğinin en yüksek aralıkta yer aldığı iller Tunceli, Düzce, Rize, Gaziantep, Bitlis, Malatya, Bayburt, Antalya, Kilis, Muğla, Niğde, Mardin, Trabzon ve Adana olarak yer almaktadır.

2013 yılında boşanma hızını etkileyen faktörler mekânsal analiz yöntemi ile incelenmektedir. Boşanma hızı için mekânsal korelasyonun varlığı bu kadar açıkken analizlere mekânsallığı dahil etmemek parametrelerin sapmalı olmasına sebebiyet verecektir. Bu bağlamda, çalışmada vezir komşuluğu dikkate alınarak mekânsal ağırlık matrisi oluşturulmuş ve mekânsal analiz gerçekleştirilmiştir. 2013 yılı için 14 farklı model tahmin edilmektedir. Model farklılığı Ek 1’de yer alan korelasyon matrisinden kaynaklanmaktadır. Çoklu bağlantı sorununun var olmaması için yüksek korelasyonlu değişkenler aynı modele dahil edilmemektedir. Klasik en küçük kareler yöntemi yerine mekânsal modellerin geçerli olabilmesi için Moran’s I ve LM(SARMA) testlerinin istatistiki açıdan anlamlı çıkması gerekmektedir ve tüm modellerde her iki test de istatistiki açıdan anlamlı olarak elde edilmektedir. Ayrıca, tüm modellerde normallik varsayımı sağlanmakta ve değişen varyans sorunu bulunmamaktadır. Model belirlemek için Lagrange Çarpanı testlerine bakıldığında hem mekânsal gecikmeli modelin hem de mekânsal hata modelinin istatistiki açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Dirençli testlere bakıldığında ise tüm modellerde mekânsal gecikmeli modelin anlamlı olduğu, mekânsal hata modelinin ise istatistiki açıdan anlamsız olduğu görülmektedir. Yalnız, üçüncü modelde her iki dirençli istatistik de istatistiki açıdan anlamlı olarak elde edilmiştir. Ancak üçüncü modelde de mekânsal gecikmeli modelin anlamlılığı daha yüksek çıktığından tüm modellerde mekânsal gecikmeli modelin geçerli olduğu tespit edilmektedir.

Modellerde ilk değişken olarak yer alan W_{bhizi} değişkeni mekânsal gecikmeli bağımlı değişkeni yani boşanma hızını temsil etmektedir ve bir ildeki boşanma hızının komşu illerdeki değerlerle ilişkili olması anlamına gelmektedir. Bir değişken birden fazla modelde kullanılarak parametrenin istikrarlı olup olmadığı gözlenmektedir. Literatürde kadınların işgücüne katılımı ile birlikte doğurganlık hızının azalması sonucunda boşanma hızının arttığı ileri sürülmektedir. Bu bağlamda doğurganlık hızı ve çalışan kadın sayısı modellere dâhil edildiğinde modellerin çoğunda doğurganlık hızı artışının boşanma hızını çok az da olsa azalttığı bulgusu elde edilmekte ve parametre istatistiki açıdan anlamlı çıkmaktadır. Tüm modellerde çalışan kadın sayısındaki artış değişkeninin pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Kadın istihdamındaki artışın boşanma hızını arttırdığı iddiası bu bulgu ile desteklenmektedir. Kadınların çalışmasıyla birlikte gelirlerinin artması, kadının kendini ekonomik olarak güvende hissetmesi dolayısıyla mali destek bakımından evliliklere duydukları ihtiyacı azaltarak boşanma olasılığını arttırdığı düşünülmektedir (South, 1985; Amoto ve Beattie, 2011). Ayrıca, kadının gelirinin aile bütçesindeki payının artmasının erkeklerin egosunu tehdit ettiği ve bu durumun eşler arasındaki ilişkinin kalitesini olumsuz etkileyerek boşanma olasılığını arttırdığı ileri sürülmektedir (Kesselring ve Bremmer, 2004).

Tablo 2: 2013 Yılı İçin Boşanma Hızını Etkileyen Faktörler

Değişken	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
W_bhizi	0.697*** (0.000)	0.698*** (0.000)	0.715*** (0.000)	0.613*** (0.000)	0.709*** (0.000)	0.591*** (0.000)	0.567*** (0.000)
sabit	0.926 (0.191)	-0.974*** (0.004)	-1.381 (0.000)	-0.490 (0.122)	-1.546 (0.000)	0.761 (0.172)	-0.429 (0.180)
doghızı	-0.002 (0.264)	-0.001 (0.714)		-0.005** (0.017)		-0.003 (0.114)	-0.003 (0.125)
caliskadın	0.241*** (0.004)	0.134* (0.096)	0.216*** (0.008)				
internet	0.005 (0.429)	0.007 (0.285)	0.010* (0.093)	0.012** (0.032)	0.011** (0.047)	0.005 (0.431)	
toplamsuc				0.305*** (0.000)	0.291*** (0.000)		
yasuctenaz						0.314*** (0.000)	
yasdortaltı							0.312*** (0.000)
yasyedidokuz yasonustu ilköğretim	-2.119** (0.019)					-1.284* (0.071)	
lise			2.803** (0.021)		3.445*** (0.005)		
myolisans		6.587*** (0.004)					5.517*** (0.006)
ylisans			-5.825 (0.739)		-6.447 (0.698)		
doktora	-57.061 (0.187)						
Tanımlayıcı Testler							
Moran's I	5.663*** (0.000)	5.718*** (0.000)	8.478*** (0.000)	5.618*** (0.000)	8.733*** (0.000)	4.304*** (0.000)	4.002*** (0.000)
LM _ρ (lag)	35.111*** (0.000)	40.229*** (0.000)	64.899*** (0.000)	34.779*** (0.000)	69.182*** (0.000)	26.111*** (0.000)	27.016*** (0.000)
Rob.LM _ρ *	14.875*** (0.000)	18.839*** (0.000)	19.442*** (0.000)	15.199*** (0.000)	21.034*** (0.000)	14.888*** (0.000)	16.977*** (0.000)
LM _λ (error)	21.539*** (0.000)	22.194*** (0.000)	53.974*** (0.000)	21.179*** (0.000)	57.317 (0.000)	11.523*** (0.001)	10.143*** (0.001)
Rob.LM _λ *	1.303 (0.254)	0.804 (0.370)	8.517*** (0.004)	1.598 (0.206)	9.169*** (0.002)	0.301 (0.584)	0.104 (0.747)
LM(SARMA)	36.414*** (0.000)	41.033*** (0.000)	73.416*** (0.000)	36.377*** (0.000)	78.350*** (0.000)	26.411*** (0.000)	27.112*** (0.000)
Jarque-Bera	0.747 (0.688)	0.374 (0.829)	0.265 (0.876)	0.883 (0.643)	0.308 (0.857)	0.748 (0.688)	0.398 (0.820)
R ²	0.813	0.820	0.807	0.803	0.815	0.828	0.836
Breus.Pagan	1.610 (0.900)	1.972 (0.740)	1.942 (0.746)	2.351 (0.671)	1.053 (0.902)	1.779 (0.776)	1.282 (0.733)
Olabilirlik O.	36.673*** (0.000)	40.050*** (0.000)	57.133*** (0.000)	32.202*** (0.000)	59.691*** (0.000)	27.775*** (0.000)	27.806 (0.000)

Not: *, **, *** sırası ile %10, %5 ve % 1 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir. Parantez içindekiler, olasılık değerlerini göstermektedir.

Tablo 3: 2013 Yılı İçin Boşanma Hızını Etkileyen Faktörler (devamı)

Değişken	Model 8	Model 9	Model 10	Model 11	Model 12	Model 13	Model 14
W_bhizi	0.513*** (0.000)	0.543*** (0.000)	0.650*** (0.000)	0.605*** (0.000)	0.572*** (0.000)	0.523*** (0.000)	0.547*** (0.000)
sabit	0.097 (0.746)	0.059 (0.840)	-6.420*** (0.000)	-6.047*** (0.000)	-6.830*** (0.000)	-0.251 (0.391)	-0.318*** (0.240)
doghızı	-0.006*** (0.002)	-0.005*** (0.004)				-0.007*** (0.001)	-0.007*** (0.000)
calıskadın			0.157** (0.046)	0.165** (0.027)			
internet	0.007 (0.212)	0.006 (0.339)				0.004 (0.410)	0.003 (0.552)
toplamsuc					0.252*** (0.001)		
yasuctenaz							0.352*** (0.000)
yasdortaltı						0.394*** (0.000)	
yasyedidokuz	0.407*** (0.000)						
yasonustu		0.380*** (0.000)					
devir			0.005** (0.024)	0.005** (0.024)	0.005** (0.015)	0.004* (0.059)	0.005** (0.021)
gsyh			1.089*** (0.005)	1.235*** (0.001)	1.401*** (0.000)		
issizlik			-0.019** (0.028)	-0.021** (0.017)	-0.026*** (0.009)		
eortyas			0.067* (0.085)				
kaortyas				0.039 (0.301)	0.042 (0.244)		
memnsizerk						0.092** (0.034)	0.093** (0.032)
memnsizkad						0.017 (0.589)	0.017 (0.597)
ylisans		4.489 (0.742)					6.551 (0.636)
doktora	-21.450 (0.514)		8.128 (0.822)			-9.182 (0.783)	
Tanımlayıcı Testler							
Moran's I	4.888 (0.000)	5.159*** (0.000)	4.554*** (0.000)	5.115*** (0.000)	4.981*** (0.000)	3.830*** (0.000)	3.767*** (0.000)
LM _ρ (lag)	26.356 (0.000)	30.679*** (0.000)	27.287*** (0.000)	30.285*** (0.000)	28.741*** (0.000)	23.017*** (0.000)	24.332*** (0.000)
Rob.LM _ρ *	12.684*** (0.00)	15.081*** (0.000)	15.341 (0.000)***	14.952*** (0.000)	14.675*** (0.000)	14.828*** (0.000)	16.308*** (0.000)
LM _λ (error)	15.441*** (0.000)	17.439*** (0.000)	12.437*** (0.000)	16.935*** (0.000)	15.762*** (0.000)	8.350*** (0.004)	8.080*** (0.005)
Rob.LM _λ *	1.769 (0.183)	1.841 (0.175)	0.491 (0.484)	1.603 (0.206)	1.696 (0.193)	0.162 (0.688)	0.056 (0.814)
LM(SARMA)	28.125 (0.000)***	32.520 (0.000)	27.778 (0.000)	31.887*** (0.000)	30.437 (0.000)	23.178*** (0.000)	24.389*** (0.000)
Jarque-Bera	1.223 (0.543)	0.952 (0.621)	0.356 (0.837)	0.235 (0.889)	0.387 (0.824)	1.010 (0.603)	0.672 (0.715)
R ²	0.830	0.831	0.825	0.820	0.831	0.844	0.842
Breus.Pagan	1.965 (0.742)	1.766 (0.779)	6.913 (0.329)	5.928 (0.313)	5.870 (0.319)	4.063 (0.772)	4.357 (0.738)
Olabilirlik O.	24.872*** (0.000)	29.171*** (0.000)	33.017*** (0.000)	32.602*** (0.000)	30.794*** (0.000)	24.442*** (0.000)	26.405*** (0.000)

Not: *, **, *** sırası ile %10, %5 ve % 1 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir. Parantez içindekiler, olasılık değerlerini göstermektedir.

İnternetin yoğun kullanımının evlilik dışı ilişkilere yeni bir boyut kazandırarak eşler arasındaki sadakatsizliği arttırdığı ileri sürüldüğünden modellere internet değişkeni dahil edilmiştir. İnternet değişkeni pozitif bulunmuştur. Ancak, sadece üç modelde internet değişkeni istatistiki açıdan anlamlı elde edilmiştir. Bu üç modele göre internet kullananların sayısının artması boşanma hızını arttırmaktadır. Veri ve yöntem bölümünde belirtildiği üzere, genişbant abone sayısı yerine sosyal medya kullanımı veya internette geçirilen saat verisi kullanımı iddianın daha güçlü bir şekilde desteklenmesi için daha uygun olabilirdi. Veri sınırlılığı sebebiyle internet kullanımını temsil etmek üzere genişbant abone sayısı kullanılmıştır. Suç işleme, boşanma sebepleri arasında yer alan önemli faktörlerdendir. Toplam suç sayısı değişkenine bakıldığında değişkenin pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Suç sayısının artışının boşanma hızını arttırdığı bulgusu elde edilmektedir. Bireylerin suç eğiliminin artmasının aile huzurunun bozulmasına ve boşanma riskinin artmasına neden olduğu düşünülmektedir (Topbaş ve Kurt, 2007). Eşler arasındaki yaş farkının boşanma üzerine etkisi olup olmadığı incelenmek istenmektedir. Genellikle eşler arasındaki yaş farkının fazla olmasının evliliğin bitmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Ancak, ilginç bir şekilde tüm yaş farklarında boşanma hızı pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde etkilenmektedir.

Literatürde yapılan çalışmaların çoğunda eğitim seviyesi arttıkça boşanmaların arttığı ileri sürülmektedir. Bu bağlamda eğitim seviyeleri ile boşanma hızı arasındaki ilişkiye bakılmak istenmiştir. İlköğretim ve daha az seviyede eğitim boşanma hızını negatif ve istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde etkilerken, lise, myo ve lisans eğitim düzeyi boşanma hızını pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Daha yüksek eğitim düzeyi olan yüksek lisans ve doktora seviyeleri ile boşanma hızları arasında herhangi bir istatistiki açıdan anlamlı ilişki tespit edilememiştir (Tablo 2).

Akıl hastalığının yanı sıra fiziksel hastalıklar da boşanmayı tetikleyici faktörler arasında yer almaktadır. Hastalığı temsil etmek üzere modellere yatak devir hızı ilave edilmiştir. İlgili devir değişkeni tüm modellerde pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı olarak görülmektedir. Çok az bir etkiye sahip olsa da yatak devir hızı yani hastalıklar arttıkça boşanma hızının arttığı söylenebilmektedir. Daha yüksek eğitim düzeyi ile birlikte daha yüksek gelir düzeyinin boşanmayı arttırıcı olduğu ileri sürüldüğünden kişi başı GSYH modellere dahil edilmiştir. GSYH değişkeni tüm modellerde güçlü bir şekilde istatistiki açıdan anlamlı ve pozitif olarak bulunmuştur. Kişi başı GSYH'nın artması boşanma hızını arttırmaktadır iddiası doğrulanmaktadır. Boşanma nedenleri arasında ilk sıralarda işsizlik gelmektedir. Bu bağlamda modele işsizlik oranı değişkeni eklenmiştir. Tüm modellerde bu değişken istatistiki açıdan anlamlı ancak negatif olarak elde edilmektedir. Yani, işsizlik oranlarının artması boşanma hızını azaltmaktadır sonucuna varılmaktadır. Bu sonuç, işsizlik oranlarının yüksek olduğu dönemlerde karı koca olmanın varsayılan değerinin artması ve ekonomik istikrarsızlığın olduğu dönemlerde hem erkek hem de kadın için yaşam standardını azalttığı düşüncesi ile boşanmadan kaçınma bulgusu ile tutarlıdır (Amato ve Beattie, 2011). Kadının statüsünün yükselmesi ile birlikte evlenme yaşının her iki cins için de artmasının boşanmayı arttırıcı unsurlar arasında yer aldığı ileri sürülmektedir. Ancak, modellerde kadının ortalama yaşı değişkeni istatistiki açıdan anlamsız çıkarken, erkeğin ortalama evlenme yaşı %10 seviyesinde anlamlı ve pozitif çıkmıştır. Erkeğin ortalama evlenme yaşının artmasının boşanma hızını arttırdığı söylenebilmektedir. Evlilikten memnuniyetsizlik arttıkça evliliğin de sonlanması beklenilmektedir. Ancak, bulgulara göre erkeklerin evlilikten memnun olmaması durumunda boşanma hızı artarken, kadınların evlilikten memnun olmamasının boşanma hızı üzerindeki etkisi istatistiki açıdan anlamsız olarak elde edilmektedir (Tablo 3).

5. Sonuç

Boşanma, evlilik birliğini sonlandıran, çiftleri ve çocuklarını psikolojik ve sosyal olarak etkileyen bir olgu olmasının yanı sıra ekonomik olarak etkileri de mevcut olan bir durumdur. Boşanma mikro düzeyde ekonomik etkileri bakımından değerlendirildiğinde, aile birliği içerisinde ortak geliri olup ekonomik bakımdan daha iyi koşullara sahip olan bireylerin ayrı ayrı yaşamalarından kaynaklı olarak daha düşük yaşam standartlarına sahip oldukları sonucu çıkarılabilir. Ayrıca; aile, tek bir

bireye nispeten meydana gelen olumsuz şokların risklerini dağıtabilme potansiyeline sahip olmaktadır. Eşlerden biri işsiz kaldığında veya hastalandığında diğer eş olumsuz durumu telafi ederek tek bir bireye göre daha avantajlı konumda olmaktadır. Boşanma psikolojik açıdan değerlendirildiğinde boşanmış bireylerin kendileri kadar çocuklarının da bu süreçten olumsuz etkilendiği görülmektedir, nitekim boşanmış bireylerin çocukları, diğer çocuklara göre psikolojik sorunlar açısından daha fazla risk altında olmaktadır. Bu durum bireyin sosyal çevresi ile güven ilişkilerini öncelikle aile içinde geliştirip öğrenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda toplumun en küçük birimi olan aile güçlendikçe toplumunda psikolojik, sosyal ve ekonomik olarak daha güçlü hale gelmesi mümkün olacaktır. Boşanmanın mikro ve makro etkileri dikkate alındığında, güven, saygı ve sevgiye dayalı bir aile kurumunun önemi anlaşılmaktadır. Bu duruma bağlı olarak aile ve evlilik kurumlarının sorunlarının tespiti, boşanmaları azaltmanın yanı sıra eşler arasındaki boşanma eğilimlerini arttırıcı/azaltıcı faktörlerini belirleyecek disiplinler arası çalışmaların önemini arttırmaktadır.

Çalışmada, Türkiye’de iller bazında 2013 yılı için boşanma hızını etkileyen faktörler mekânsal olarak araştırılmıştır. Sonuçta, doğurganlık hızının azalması ve internet erişiminin artması çok az bir etkiye sahip olsa da boşanma hızını arttırıcı unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, "çalışan kadın sayısının artması ise boşanma hızını arttırmaktadır" iddiasının doğrulandığı görülmektedir. Toplumda suç sayısının artması da boşanma hızını arttıran faktörler arasında yer almaktadır. Eğitim düzeyleri dikkate alındığında daha yüksek eğitim düzeylerinin boşanmayı arttırdığı düşünülmektedir. Ancak, her iki yılda da yüksek lisans ve doktora eğitimlerinin boşanma üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamsız çıkarken; lise, meslek yüksekokulu ve lisans eğitimi ile boşanma hızı arasında pozitif bir ilişki ortaya çıkmaktadır. İlköğretim veya daha düşük eğitim seviyesine sahip olma ise boşanma hızını azaltıcı unsur olarak görülmektedir.

"Kişi başı GSYH ve hastalık artışı boşanma hızını arttırırken, işsizlik artışı boşanma hızını azaltmaktadır" bulgusuna ulaşılmaktadır. Ayrıca, erkeklerin evlilikten memnun olmaması veya hiç memnun olmaması boşanma hızını arttırırken; kadının evlilikten memnun olmaması ya da hiç memnun olmaması boşanma hızını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkilememektedir. Evlilikten memnuniyetsiz olan erkeklerin kadınlara oranla daha rahat bir şekilde boşanma kararı almaları, erkekler ve kadınlar arasındaki toplumsal cinsiyet algısının yansımaları olarak ekonomik ve kültürel faktörlere bağlı olabilmektedir, Genellikle çalışan erkeğin boşanması gelirini etkilemezken, çalışmayan kadının boşanması onu ekonomik açıdan güvencesiz bırakmaktadır. Ayrıca, toplumda boşanmış kadına bakış açısı erkeğe olan bakış açısından farklılık göstermektedir. Günümüzde boşanmanın toplumsal kabul edilebilirliği kısmen artmış olsa da henüz tam bir eşitlik olduğu söylenememektedir. Bu ekonomik ve kültürel farklılıklara ek olarak kadınların evlilikte maddi güvenceye daha çok önem vermeleri, evlilikten memnuniyetsiz olmalarına rağmen kendilerini güvende hissetmeleri durumunda boşanma kararı almamalarında etkili olabilmektedir.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2015b). *Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması*. Ankara
- Aktaş, Ö. (2011). Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler. 9 Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile ve Eğitimi Danışmanlığı Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- Amato, P. ve Beattie, B. (2011). Does the Unemployment Rate Affect the Divorce Rate? An Analysis of State Data 1960–2005. *Social Science Research*, 40, 705–715.
- Aybey, S.(2015). İl Müftülüğü Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Sorular Işığında Boşanma Nedenleri (Ege Bölgesi Örneği), *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 10(10), 147-166.
- BTK. <https://www.btk.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Yillik-II-Istatistikleri>. Erişim Tarihi: 20.03.2018
- Can, Y., Aksu, N.(2016). Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 888-902.

- Demirci, Ş., Günaydın, G., Doğan, H., Aynacı, Y.(2005). Konya İlindeki Boşanmaların Retrospektif Değerlendirilmesi, 19(1), 22-28.
- Er, Ş. (2013) Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılım Oranını Etkileyen Faktörlerin Bölgesel Analizi. *Öneri Dergisi*, 10(40): 35-44.
- Frey, P. (2010). How Technological Advances Have Impacted Marriage in America. A Master’s Thesis. *Graduate School of Arts & Sciences of Georgetown University*, Washington.
- Güriş, S. (2015). *Stata ile Panel Veri Modelleri*. Der Yayınevi, İstanbul.
- Hiller, V. ve Recoules, M. (2013). Changes in Divorce Patterns: Culture and the Law. *International Review of Law and Economics*, 34, 77– 87.
- Huston, T. (2009). What’s Ove Got to Do With It? Why Some Marriages Succeed and Others Fail. *Personal Relationships*, 16, 301–327.
- Kefee, G. ve Pearson, K. (2011). Clinical Report-The Impact of Social Media onChildren, Adolescents, and Families. *American Academy of Pediatrics*, 127, 800-804.
- Kesselring, R. G. ve Bremmer, D. (2004). Female Income, the Ego Effect and the Divorce Decision: Evidence from Micro Data. *AIAS Working Papers*, (2003/27).
- Lee, S. ve Chae, Y. (2007). Children’s Internet Use in a Family Context: Influenceon Family Relationships and Parental Mediation. *Cyberpsychology & Behavior*, 10(5), 640-644.
- LeSage, J. ve Pace, R. K. (2009). *Introduction to Spatial Econometrics*. Chapman and Hall/CRC.
- Lynch, J. J. (2000). *A Cry Unheard: New Insights into the Medical Consequences of Loneliness*. Baltimore: Bancroft.
- Sağlık Bakanlığı (2013). <https://www.saglik.gov.tr/TR,11588/istatistik-yilliklari.html>. Erişim Tarihi: 20.03.2018.
- SGK. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari. Erişim Tarihi: 20.03.2018
- South, S. (1985). Economic Conditions and the Divorce Rate: A Time-Series Analysis of the Postwar United States. *Journal of Marriage and Family*, 47(1), 31-41.
- Taylan, H. ve Danış, Y. (2016). Sosyal Değişme ve Türkiye’de Boşanma Olgusu, *Mehir Dergisi*, 3, 41-57.
- Topbaş, F. ve Kurt, S. (2007). İşsizlik ve Boşanma İlişkisi: 1970–2005 Var Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 30-43.
- Uçan, Ö. (2007). Boşanma Sürecinde Kriz Merkezine Başvuran Kadınların Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri*, 10, 38-45.
- Waite, L. J. ve Lehrer, E. L. (2003). The Benefits from Marriage and Religion in the United States: A Comparative Analysis. *Population and Development Review*, 29(2), 255-275.
- Yıldırım, N. (2004). Türkiye’de Boşanma ve Sebepleri. *Bilgi*, 28, 59-81.
- Zeren, F. (2010). Mekânsal Etkileşim Analizi. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, 12, 18-39.

EK – 1 –2013 Yılı Analizlerinde Kullanılan Değişkenlerin Korelasyon Matrisi

	doghızı	Calıs kadın	İnter net	Toplam suc	Yasuct enaz	Yasdort altı	Yasyedi dokuz	Yason ustu	İlköğ retim	lise
doghızı	1.000									
calıskadın	-0.35	1.00								
internet	-0.64	0.63	1.00							
toplamsuc	-0.18	0.93	0.45	1.00						
yasusctenaz	-0.38	0.97	0.60	0.94	1.00					
yasdortaltı	-0.37	0.96	0.60	0.95	0.99	1.00				
yasyedidokuz	-0.31	0.95	0.56	0.95	0.98	0.99	1.00			
yasonustu	-0.31	0.94	0.57	0.95	0.98	0.98	0.99	1.00		
ilköğretim	0.61	-0.46	-	-0.25	-0.41	-0.40	-0.36	-0.36	1.00	
lise	-0.70	0.34	0.58	0.12	0.31	0.30	0.26	0.25	-0.94	1.00

EK-1 Devamı

	doghızı	Calıs kadın	İnter net	Toplam suc	Yasuct enaz	Yasdort altı	Yasyedi dokuz	Yason ustu	İlköğ retim	lise
myolisans	-0.68	0.61	0.69	0.43	0.58	0.57	0.53	0.54	-0.92	0.83
ylisans	-0.49	0.64	0.65	0.47	0.60	0.59	0.55	0.54	-0.80	0.66
dr	-0.42	0.57	0.45	0.47	0.55	0.55	0.52	0.50	-0.70	0.57
devir	0.45	-0.05	-0.21	-0.01	-0.07	-0.04	-0.02	-0.04	0.25	-0.24
eortyas	-0.43	0.29	0.51	0.12	0.20	0.17	0.17	0.22	-0.71	0.64
GSYH	-0.71	0.68	0.79	0.44	0.63	0.62	0.56	0.57	-0.75	0.73
issiz	0.57	-0.03	-0.27	0.01	-0.08	-0.09	-0.07	-0.06	0.09	-0.17
kortyas	-0.49	0.44	0.54	0.25	0.36	0.31	0.29	0.33	-0.75	0.68
memnsizerk	0.00	-0.12	0.04	-0.12	-0.11	-0.12	-0.10	-0.07	-0.11	0.11
mensizkad	0.27	-0.09	-0.01	-0.05	-0.13	-0.13	-0.09	-0.07	-0.07	0.03

EK-1 Devamı

	Myo lisans	ylisans	dr	devir	Eort yas	GSYH	issizlik	Kort yas	Memnsiz erk	Memnsiz kad
myolisans	1.00									
ylisans	0.87	1.00								
dr	0.78	0.90	1.00							
devir	-0.29	-0.28	-0.34	1.00						
eortyas	0.63	0.42	0.31	-0.22	1.00					
GSYH	0.82	0.73	0.57	-0.31	0.47	1.00				
issizlik	-0.16	-0.09	-0.12	0.41	-0.07	-0.27	1.00			
kortyas	0.72	0.53	0.43	-0.19	0.89	0.56	0.02	1.00		
memnsizerk	0.09	-0.0002	-0.02	-0.13	0.27	0.02	-0.09	0.21	1.00	
mensizkad	-0.04	-0.03	-0.02	0.12	0.23	-0.13	0.16	0.15	0.43	1.00

A SPATIAL ECONOMETRIC ASSESSMENT ON SOCIO-ECONOMIC REASONS OF DIVORCE

Extended Abstract

Aim: The divorce phenomenon as a result of the family union becoming unsustainable has important effects both for the individual and society in terms of legal, economic, social and psychological aspects. In this context, the aim of this study, socioeconomic factors which are effective in increasing divorce rate in Turkey in recent years is to identify with the help of spatial econometrics.

Method(s): In some regions it is observed that the rate of divorce is very low due to the fact that the economic freedom of the woman is less, the education level is lower, the more traditional structure, the customs etc. In this case it should not be overlooked that there may be a spatial effect for the divorce rate. Because ignoring the spatial effect causes neglected variable problems and causes the parameters to deviate. One of the methods used in determining the spatial correlation between the observations is the Moran I graph and statistic. However, the Moran I statistic can only be used to determine if there is spatial correlation. It can not determine which spatial model is appropriate. In this case LM (Lagrange multiplier) tests are needed. Spatial dependence is defined by spatial lag model and spatial error model. The spatial lag model specifies that the dependent variable value at a location is directly affected by the dependent variable value adjacent to that location. The spatial error model deals with the fact that the econometric model is based on the spatial interaction that occurs in error terms.

Findings: The lowest divorce rate belongs to Hakkâri with 0.141, while Antalya has the highest divorce rate with 2.68. Different models are estimated for the year 2013. The model difference is due to the correlation matrix in Appendix 1. Highly correlated variables are not included in the same model to avoid multicollinearity problems. Moran's I and LM (SARMA) tests have to be statistically significant in order for spatial models to be valid and in both models, both tests are statistically significant. When Lagrange Multiplier tests are used to determine the model, it is seen that the spatial lag model is statistically significant in all models. In the literature, it is suggested that the rate of divorce is increasing as a result of decreasing fertility rate with the participation of women in the workforce. In this context, when the fertility rate and the number of working women are included in the models, the finding that the increase in the fertility rate of the models decreases the divorce rate very little, and the parameter statistic is significant. The increase in the number of women working in all models is positive and statistically significant. However, the finding that the rate of internet uses and the increase in the number of crimes increase the divorce rate. Moreover, it is asserted that the increase in per capita GDP increases the divorce rate.

Conclusion: In this study, a factor affecting the provinces in Turkey divorce rate for 2013 has been investigated on the basis of spatial. As a result, the declining rate of fertility and the increase in internet access have a little effect both of them causes an increase in divorce rate. "The increase in the number of working women increases the divorce rate" appears to be confirmed. In addition, increasing number of crimes in the society is among the factors that increase the speed of divorce. In the age of education, the effects of graduate and doctoral education on the divorce are statistically insignificant; there is a positive relationship between high school, vocational school, undergraduate education and divorce rate. Having primary education or lower education level is seen as a factor in reducing divorce rate. Furthermore, according to the results of the analysis, the increase in unemployment reduces the divorce rate, while per capita GDP and sickness increases the divorce rate, According to another finding, the fact that men are not satisfied with marriage or that they are not satisfied at all increases the speed of divorce; The fact that woman are not happy with their marriage or are not satisfied at all does not significantly affect the rate of divorce statistically. Men who are dissatisfied with marriage may feel more comfortable with divorce than women, depending on economic and cultural factors as a reflection of the gender role between

men and women. In addition to economic and cultural differences, women are more likely to attach more importance to financial guarantees in marriage, not to make divorce decisions if they feel safe, even though they are dissatisfied with marriage.